

**Globalisering en radicaal rechts: de nationale
identiteit en de houding jegens Europa in Frankrijk
en Nederland**

Bachelorscriptie Sociologie
Begeleider: Tim Immerzeel MSc
Tweede corrector: Esther Havekes MSc
Faculteit sociale wetenschappen
Universiteit Utrecht

Marrit Ganzinga, studentnummer 3348687
Astrid de Jong, studentnummer 3338983
Juni 2011

Globalisering en radicaal rechts: de nationale identiteit en de houding jegens Europa in Frankrijk en Nederland

In deze studie onderzoeken wij het verband tussen nationale identiteit en houding jegens Europa enerzijds en radicaal rechts stemgedrag anderzijds. Aan de hand van de globaliseringstheorie verwachten wij dat bepaalde groepen mensen meer kans hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Wij onderzoeken dit met behulp van de European Values Study voor Nederland en Frankrijk. Nationale identiteit blijkt een goede verklaring te bieden voor het stemmen op radicaal rechtse partijen en opereert daarbij als mechanisme tussen globalisering en stemgedrag. Daarnaast speelt de houding jegens Europa een belangrijke rol bij het stemmen op een radicaal rechtse partij.

1. Inleiding

De afgelopen decennia zijn er in veel Europese landen radicaal rechtse partijen ontstaan die een aanzienlijk deel van het electoraat achter zich hebben weten te krijgen. De steun voor nieuw radicaal rechtse partijen verschilt tussen landen, maar bijna overal in Europa is sprake van een groep mensen die op een radicaal rechtse partij stemt. Er is al veel onderzoek gedaan voor de opkomst en het electoraat van deze radicaal rechtse partijen (zie o.a. Rydgren, 2007; Mudde, 2007; Bustikova, 2009, Lubbers et al., 2002). Uit het onderzoek naar radicaal rechtse partijen komen over het algemeen drie dominante theorieën naar voren die een verklaring bieden voor radicaal rechts stemgedrag.

De belangrijkste theorie, de etnische competitie theorie, richt zich vooral op het proces van toenemende migratie naar West-Europese landen. De etnische competitie theorie gaat ervan uit dat er groepen in de samenleving zijn die veel concurrentie ervaren van migranten, bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt (Olzak, 1992). Deze concurrentie leidt ertoe dat mensen zich bedreigd kunnen voelen. Radicaal rechtse partijen nemen een negatieve houding aan jegens migranten en mensen die zich door hen bedreigd voelen, zullen dus eerder geneigd zijn op radicaal rechtse partijen te stemmen (Lubbers et al., 2002).

Ten tweede is er de sociale desintegratietheorie, die gebaseerd is op het werk van Arendt (1951) en Durkheim (1987). Deze theorie stelt dat naarmate mensen meer geïntegreerd zijn in groepen van de maatschappij, ze de normen en waarden van deze groepen sterker zullen naleven. Dit betekent voor radicaal rechts stemgedrag concreet dat mensen die minder geïntegreerd zijn in groepen van de maatschappij, eerder geneigd zullen zijn om op een radicaal rechtse partij te stemmen (Lubbers et al., 2002). Deze partijen geven hen namelijk het gevoel dat ze erbij horen en deze mensen, doordat zij minder geïntegreerd

zijn in groepen van de samenleving, hebben een grotere behoefte aan een sterke collectieve identiteit. Radicaal rechtse partijen bieden zo'n identiteit (Rydgren, 2007).

De derde dominante theorie in onderzoek naar radicaal rechts stemgedrag is de globaliseringstheorie (Betz, 1994). Globalisering zorgt ervoor dat er wereldwijd steeds meer stromen op gang komen van geld, goederen, diensten en personen. Dit heeft als gevolg dat interactie tussen mensen niet alleen op lokaal niveau plaatsvindt, maar over de hele wereld. Volgens de globaliseringstheorie heeft dit een direct effect op de populariteit van radicaal rechtse partijen. De theorie stelt dat globalisering voor iedereen verschillende gevolgen heeft: mensen die zich goed aan weten te passen aan deze veranderde omstandigheden worden de winnaars van globalisering genoemd en mensen die te lijden hebben onder de nieuwe situatie zijn de verliezers van globalisering (Betz, 1994). Volgens de theorie hebben deze verliezers eerder de neiging om op radicaal rechtse partijen te stemmen, omdat zij het beste voor hun belangen opkomen (Swank & Betz, 2003).

In eerder onderzoek zijn de eerste twee theorieën uitvoerig getest (o.a. Scheepers et al., 2002; Lubbers en Scheepers, 2000). Deze vonden vooral bevestiging voor de etnische competitie theorie (Lubbers et al., 2002) en veel minder voor de sociale desintegratietheorie (Rydgren 2007, 2010). Echter, in deze studie richten wij ons op de globaliseringstheorie, omdat deze theorie tot nu toe nog niet uitputtend is onderzocht. Allereerst constateren wij dat er momenteel nog weinig onderzoek is gedaan naar het verband tussen globalisering en stemgedrag (uitzonderingen zijn Swank & Betz 2003; Lubbers et al., 2002). Het is niet duidelijk hoe deze relatie precies in elkaar steekt. Aan de hand van de globaliseringstheorie verwachten wij dat nationale identiteit hierin een rol speelt. Echter, Lubbers et al. (2002) en Swank en Betz (2003) nemen in hun studies nationale identiteit niet mee in hun analyses. Wij voegen nationale identiteit daarom toe als mechanisme tussen globalisering en stemgedrag. Dit is nog niet eerder onderzocht in studies met betrekking tot radicaal rechtse partijen. Ten tweede, in Europa is een concreet voorbeeld van globalisering gaande: de toenemende rol van de Europese Unie leidt ertoe dat landen steeds meer van hun soevereiniteit uit handen geven ten behoeve van Europese samenwerking. Dit uit zich er bijvoorbeeld in dat er tussen Europese landen vrij verkeer van mensen, kapitaal en goederen mogelijk is. Daarnaast is er overkoepelende Europese wetgeving op het gebied van criminaliteit, milieu, marktwerking, onderwijs en veiligheid (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2010). Dit concrete voorbeeld van globalisering is naar onze mening nog te weinig gerelateerd aan de opkomst van radicaal rechts stemgedrag. Uitzondering hierop is Bustikova (2009).

In dit onderzoek hebben we daarom twee doelstellingen: allereerst willen we de globaliseringstheorie uitputtender en beter toetsen. Dat willen we doen door eerder geformuleerde hypotheses opnieuw te testen en nationale identiteit als belangrijk

mechanisme op te nemen in onze analyses. Ten tweede willen we de globaliseringstheorie uitbreiden door de houding jegens de Europese Unie als belangrijke verklaring voor radicaal rechts stemgedrag mee te nemen in onze analyses. Daarmee beantwoorden we dus de volgende onderzoeksvraag: In hoeverre spelen nationale identiteit en de houding jegens de Europese Unie een rol bij het verklaren van radicaal rechts stemgedrag?

Het beantwoorden van deze vragen geeft informatie over het radicaal rechtse deel van het electoraat in Europa. Voornamelijk kennis van de beeldvorming over Europese samenwerking is van belang: om de bestaande samenwerking te handhaven en eventueel in de toekomst te vergroten, is draagvlak onder de Europese bevolking onmisbaar. Dit draagvlak is van groot belang, omdat de Europese Unie een steeds grotere rol speelt in ons dagelijks leven. Op de website van de Tweede Kamer is het volgende te lezen over wetten die invloed hebben op de Nederlandse burger:

“Inmiddels is meer dan de helft van onze nieuwe wetten het gevolg van Europees beleid. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om wetten over criminaliteit, milieu, marktwerking, onderwijs en vervoer. Deze wetten hebben gevolgen voor alle Nederlanders.” (www.tweedekamer.nl).

De Europese Unie wordt dus steeds belangrijker voor de burgers van Europa en daarom is onderzoek naar de houding tegenover Europa en de consequenties daarvan van maatschappelijk belang.

Om onze hypothesen te toetsen, richten we ons op zowel Nederland als Frankrijk. Radicaal rechtse partijen nemen over het algemeen een negatieve houding aan ten opzichte van Europese samenwerking. Radicaal rechtse partijen vinden onder andere dat bepaalde onderwerpen beter op nationaal niveau behandeld kunnen worden en vinden dat landen geen soevereiniteit meer uit handen moeten geven aan Europa (PVV, 2010; Front National, 2010). Deze partijen zijn in de afgelopen decennia in verschillende Europese landen ontstaan en de steun voor deze partijen is sterk toegenomen.

In Nederland is de radicaal rechtse Partij voor de Vrijheid (PVV) actief. Sinds 2010 neemt deze partij in Nederland indirect deel aan de politieke besluitvorming door het verlenen van gedoogsteun aan de regeringspartijen. Bij de parlementsverkiezingen in 2010 haalde de PVV 15,5 procent van de stemmen, waardoor de PVV één van de grootste radicaal rechtse partijen van Europa is geworden. In Frankrijk bestaat al sinds de jaren '70 de nieuw radicaal rechtse partij Front National (FN). Deze partij was met name in de jaren '80 en '90 van de vorige eeuw zeer succesvol in Frankrijk en kreeg bij verschillende verkiezingen tussen 10 en 15 procent van de stemmen. Echter, het Franse kiesstelsel werkt met kiesdistricten, waarbij

de kandidaat die in een district de meeste stemmen krijgt, afgevaardigd wordt naar het parlement. Door deze constructie is Front National nauwelijks vertegenwoordigd in de nationale volksvertegenwoordiging. Toch kunnen we stellen dat deze partij een stabiele en relatief grote achterban heeft in Frankrijk (Husbands, 1991; Lubbers & Scheepers, 2002).

Zowel Frankrijk als Nederland hebben dus te maken met radicaal rechtse kiezers en in beide landen is er sprake van euroscepticisme. Dit is terug te zien als we de uitslagen van het referendum uit 2005 bekijken over de Europese grondwet. In Nederland stemde 61,5 procent tegen een Europese grondwet (Lubbers, 2008). In Frankrijk werd eenzelfde referendum gehouden, hierbij stemde 55 procent van de Fransen tegen de grondwet, wat een vergelijkbaar resultaat is als in Nederland (Lubbers en Scheepers, 2010). Aangezien in beide landen een Europese grondwet werd afgewezen en er sprake is van een radicaal rechts electoraat, is het interessant om een vergelijking te maken tussen de situatie in Frankrijk en die in Nederland.

In het volgende deel van deze studie geven wij eerst een definitie van radicaal rechtse partijen en schetsen wij een beeld van de politieke situatie in zowel Nederland als Frankrijk. Vervolgens bespreken we de globaliseringstheorie, we beschrijven de mechanismen die radicaal rechts stemgedrag kunnen verklaren en formuleren de belangrijkste hypothesen die volgen uit de theorie. We testen onze hypothesen aan de hand van de European Values Study uit 2008, die informatie bevat over onder andere nationale identiteit, politieke voorkeur, houding jegens de Europese Unie en diverse achtergrondkenmerken zoals sociale status en religie. Daarna kijken we naar de gevonden resultaten en tot slot bespreken we in de conclusie de belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek.

2. Definitie van radicaal rechts

Zoals we in de inleiding al zagen, nemen veel radicaal rechtse partijen in Europa een negatieve houding aan jegens Europese samenwerking. Naast deze negatieve houding hebben radicaal rechtse partijen nog meer kenmerken. Een gangbare definitie van deze partijen komt van Mudde (2007). Hij noemt de nadruk op de natiestaat en de autoritaristische houding als belangrijkste kenmerken van radicaal rechtse partijen. In deze studie gebruiken wij zijn definitie van radicaal rechts: radicaal rechtse partijen zijn partijen die sterk de nadruk leggen op nativisme, autoritarisme en populisme (Mudde, 2007). Nativisme geeft aan dat de eigen natie belangrijk is voor het volk. Maatschappelijke en politieke zaken kunnen het beste op nationaal niveau worden afgehandeld. Echter, nativisme is niet hetzelfde als nationalisme. Nationalisme streeft naar een natie-staat voor één volk, waardoor in de staat een culturele of

etnische homogeniteit bestaat. Hiermee worden andere groepen dan het eigen volk uitgesloten en is er sprake van superioriteitsgevoelens van het eigen volk. Nativisme is iets gematigder en stelt dat het eigen volk het belangrijkste is, niet vanwege superioriteit, maar omdat het eigen en vertrouwd is. De essentie van het nativisme is de voorkeur voor de eigen groep enkel en alleen omdat het de eigen groep is (Mudde, 2007). Dit komt duidelijk naar voren in bijvoorbeeld het verkiezingsprogramma van de PVV waar de Nederlandse cultuur sterk benadrukt wordt. In het programma wordt gesteld:

“wij zijn een land met Joods-christelijke en humanistische wortels. Alles wat we hebben komt daaruit voort: onze welvaart, scheiding van kerk en staat, democratie. Iedereen in Nederland, gelovig of seculier, mag daar trots op zijn” (verkiezingsprogramma PVV, 2010).

Ook komt de PVV met zeer nativistische oplossingen om de teloorgang van de Nederlandse cultuur tegen te gaan, zoals een wapperende Nederlandse vlag op scholen en overheidsgebouwen, door folders en andere overheidscommunicatie enkel in het Nederlands uit te geven, door respect te hebben voor lokale tradities en door de Canon van onze vaderlandse geschiedenis op school te verplichten (verkiezingsprogramma PVV, 2010).

Het tweede belangrijke kenmerk van radicaal rechtse partijen is autoritarisme. Autoritarisme is een algemene trend van verheerlijking en onderwerping aan autoritaire leiders van de groep. Kritiek wordt niet geleverd en mensen van buiten de groep worden gestraft als zij dat wel doen. Er ontstaat een soort cult rondom een sterke leider. Autoritaristische partijen leggen veel nadruk op law en order en zorgen voor een sterke hiërarchie (Mudde, 2007). Dit komt bij de meeste radicaal rechtse partijen duidelijk naar voren, maar waarschijnlijk nog het meest bij de voormalige Lijst Pim Fortuijn (LPF). De naam zegt het al: deze partij was sterk gebouwd rondom de leider Pim Fortuijn en hij was de persoon die centraal stond. Na zijn dood bleef er weinig van de partij over, wat duidelijk een aanwijzing is voor het belang van een charismatische, sterke leider en een hiërarchische structuur bij radicaal rechtse partijen (Koopmans & Muis, 2009).

Ten slotte is er volgens Mudde (2007) sprake van populisme. Het populisme is niet zozeer een politiek instrument maar meer een ideologische zienswijze. In de samenleving is volgens het populisme een scheidslijn tussen het volk en de elite, waarbij het volk altijd goed is en de elite corrupt. Dat leidt ertoe dat de wil van het volk het belangrijkste moet zijn in de politiek. Dit populistische gedachtegoed komt zeer duidelijk tot uiting in het verkiezingsprogramma van de PVV:

“Er bestaat een wereld van verschil tussen wat het Nederlandse volk vindt en wat de elites vinden. Als het gaat om de klimaattheorieën van Al Gore, de massaimmigratie, de islamisering, de Europese superstaat, de ontwikkelingshulp, de kunstsubsidies, strenger straffen; de burger snapt het en de elites niet. Laat het duidelijk zijn: De PVV staat aan de kant van de gewone man en vrouw. Wat we moeten doen is de macht teruggeven aan de burger”

“de schuld ligt niet bij Henk en Ingrid. De schuld ligt bij de linkse elites die denken dat de wereld er uit ziet als Woodstock” (verkiezingsprogramma PVV, 2010).

De definitie die wij lenen van Mudde (2007) draait dus om drie concepten: nativisme, autoritarisme en populisme. Wij gaan ons richten op nativisme en de nationale identiteit, omdat wij verwachten dat nationale identiteit het mechanisme is dat opereert tussen globalisering en radicaal rechts stemgedrag. Radicaal rechtse partijen bieden houvast door te stellen dat de nationale identiteit bestaat en belangrijk is en dat hun partij er is om de belangen van de natiestaat te verdedigen. Bij de bespreking van de globaliseringstheorie zullen we zien hoe radicaal rechtse partijen zich positioneren ten opzichte van de nationale identiteit en de houding jegens Europa en waarom hun standpunt een verklaring kan bieden voor het succes van radicaal rechts.

3. Achtergrond: Nederland en Frankrijk

Om een algemeen beeld te krijgen van de politieke omstandigheden in Nederland en Frankrijk beginnen we met enkele achtergronden. Dit helpt ons later om eventuele verschillen tussen de beide landen beter te duiden. Als eerste komt de Nederlandse situatie aan bod en daarna wordt Frankrijk besproken.

In Nederland komt radicaal rechts voor het eerst in beeld met de opkomst van de Centrum Partij (CP) in 1980. Deze partij is inmiddels uit het politieke spectrum verdwenen, net zoals de opvolger Centrum Democraten (CD). Vanaf 2001 is korte tijd de Lijst Pim Fortuyn (LPF) erg populair geweest, deze partij ontstond als een reactie op de multiculturele samenleving en kan ook als een radicaal rechtse partij worden aangemerkt. De LPF was de eerste partij die radicaal rechts echt op de kaart zette in Nederland. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2002 haalde de partij ruim zeventien procent van de stemmen, wat ongekend hoog is voor een radicaal rechtse partij (Wansink, 2004). Dit kwam mede doordat negen dagen voor de verkiezingen, de lijsttrekker Pim Fortuyn in Hilversum werd vermoord. Dit leidde tot veel media-aandacht en hoe populair hij was blijkt uit de kijkcijfers van zijn

begravenis: er keken op 10 mei 2002 gemiddeld 1,5 miljoen mensen naar de uitvaart (NOS, 10 mei 2002). De LPF werd gekenmerkt door een nativistische houding, waarbij nadruk werd gelegd op de onwenselijkheid van immigranten. De houding jegens immigranten is een belangrijk thema in de Nederlandse politiek, want ook de politica Rita Verdonk werd er in korte tijd erg populair mee. Zij was aanvankelijk lid van de VVD, een rechtse maar gematigde liberale partij. Als minister werd ze bij het grote publiek bekend vanwege de strenge inburgeringswet die onder haar bewind werd ingevoerd. Haar populariteit daalde nadat zij in 2006 een generaal pardon voor immigranten en asielzoekers onder druk van de Tweede Kamer moest opstellen. Nadat zij meerdere keren openlijk het leiderschap van Mark Rutte, fractieleider van de VVD, betwist had, werd zij uit de partij gezet. Zij behield haar zetel in de Tweede Kamer en ging verder als eenmansfractie (www.parlement.com). In 2007 richtte zij de politieke beweging Trots op Nederland (ToN) op, die als radicaal rechts wordt gekenmerkt vanwege de houding jegens migranten. Deze partij deed het erg goed in de peilingen en stond in de voorspellingen van juni 2008 op 24 zetels (Synovate, juni 2008). Bij de landelijke verkiezingen in 2010 wist de partij echter geen zetel binnen te halen.

Een andere oud-VVD'er die het wel goed doet in de huidige politiek, is Geert Wilders. Hij besloot zich af te scheiden van de VVD toen bleek dat hij andere ideeën had over de koers die de partij zou moeten volgen. Na de breuk met zijn oude partij behield hij zijn Tweede Kamer-zetel en ging hij verder als 'Groep Wilders'. Hij profileerde zich als radicaal rechts en sprak zich met name uit over het probleem van de moslims in Nederland (Fennema, 2010). Net als Pim Fortuyn stelde hij dat de Nederlandse cultuur bedreigd werd door de islamisering die moslims met zich meebrachten. In 2006 richtte Wilders een nieuwe partij op: de Partij voor de Vrijheid (PVV) (www.parlement.com). De PVV deed twee keer mee aan landelijke verkiezingen: In 2006 en in 2010. Er werden toen respectievelijk 5,9 en 15,5 procent van de stemmen binnengehaald. Ook bij de verkiezingen voor het Europese Parlement in 2009, waarbij de PVV uitgesproken tegen de EU en tegen toetreding van Turkije tot de EU was, was de partij succesvol en behaalde 17,0 procent van de stemmen (www.kiesraad.nl). Op dit moment neemt de PVV indirect deel aan de regering door gedoogsteun te verlenen aan het huidige kabinet van VVD en CDA.

Het nationale politieke systeem in Frankrijk werkt anders dan in Nederland. Frankrijk is een republiek en met de huidige staatsvorm ligt het grootste deel van de macht bij de president, en niet bij het parlement. Het Franse parlement is opgedeeld in twee delen: Assemblée Nationale en de Sénat (www.conseil-constitutionnel.fr). Waar het Nederlandse meerpartijenstelsel betrekkelijk toegankelijk is voor nieuwe partijen, is het in Frankrijk veel moeilijker om mee te doen in de nationale politiek. Dit wordt met name veroorzaakt door de verkiezingen voor het Franse Lagerhuis: de Assemblée Nationale. De verkiezingen zijn

getrapt door middel van kiesdistricten: elk kiesdistrict levert een afgevaardigde van de partij die in dat district de meeste stemmen heeft gekregen. De Sénat wordt vervolgens trapsgewijs verkozen door lokale politici en door afgevaardigden van de Assemblée Nationale. Om in het parlement te komen moet een politieke partij dus de grootste partij worden in een van de kiesdistricten.

De Franse politiek is sterk beïnvloed door Charles de Gaulle. Als generaal van het Franse leger was hij de leider van de regering in de Tweede Wereldoorlog en hij is tevens ontwerper van de huidige Franse staatsvorm: de Vijfde Republiek. In deze republikeinse staatsvorm heeft de president de meeste macht. Georges Pompidou, president van 1969 tot 1974 en Jacques Chirac, president van 1995 tot 2007, zijn sterk geïnspireerd door De Gaulle (Les nouveaux statuts de l'ump). Het Gaullisme is een rechtse en autoritaire stroming die de nadruk legt op een sterke nationale republiek en op nationale eenheid.

In oktober 1972 richtte Jean-Marie Le Pen een nieuwe rechtse partij op: Het Front National (FN). Het doel van deze nieuwe partij was om verschillende rechtse stromingen te bundelen zodat er meer succes behaald kon worden voor rechtse partijen bij de verkiezingen. De standpunten zijn rechts-nationalistisch en gaan met name over migranten en Europa. Europese samenwerking moet worden afgebouwd en er mogen geen immigranten meer het land in (www.frontnational.com). In de jaren '70 bleef het verwachte succes uit en haalde de partij bij verschillende verkiezingen ongeveer één procent van de stemmen. Dit verandert in de jaren '80, bij de verkiezingen voor het Europees Parlement weet de partij uit het niets elf procent van de stemmen te bemachtigen. Ook bij de nationale verkiezingen doet de partij het goed, voor de Assemblée Nationale krijgt FN 9,7 procent van de stemmen (Husbands, 1991). In de jaren '90 gaat het zelfs nog iets beter en schommelt het electoraat rond de vijftien procent.

Het Front National wordt, net als andere radicaal rechtse partijen, sterk geassocieerd met de leider: Jean-Marie Le Pen, hoewel zijn dochter Marine Le Pen nu de leiding heeft overgenomen. Dat pakte positief uit voor de partij toen Le Pen mee deed aan de presidentsverkiezingen in 2002 en als tweede eindigde met bijna zeventien procent van de stemmen. Het heeft de partij ook schade berokkend, met name door de antisemitische uitspraken die Le Pen gedaan heeft. Inmiddels is hij al zes keer veroordeeld voor racisme en het aanzetten tot haat, onder andere omdat hij de Holocaust 'een detail uit onze geschiedenis' (*vertaling*) noemde (Mudde, 2007). Deze veroordelingen hebben er toe geleid dat sommige van zijn partijleden afstand wilden doen van zijn uitspraken. In 1999 ontstond er een conflict over de uitspraken van Le Pen binnen het Front National en dat resulteerde in een afscheidingsbeweging. Onder leiding van Bruno Mégret werd een nieuwe partij opgericht: Mouvement National Républicain (MNR). Ook deze partij is sterk tegen immigratie

en Europa gericht (www.m-n-r.fr). Deze afscheidingsbeweging is niet bijzonder succesvol geweest en haalde hooguit vijf procent van de stemmen (Mudde, 2007).

4. Theorie en hypotheses

In deze paragraaf gaan wij in op de globaliseringstheorie, omdat deze theorie een verklaring biedt voor het stemmen op een radicaal rechtse partij. Aan de hand van de theorie leiden wij enkele hypotheses af. Vervolgens bestuderen we de rol van de houding jegens de Europese Unie met betrekking tot nationale identiteit en radicaal rechts stemgedrag.

De afgelopen decennia hebben zich veranderingen voorgedaan in verschillende delen van de wereld. Door technische vooruitgang en ontwikkeling van infrastructuur is contact met andere gebieden eenvoudiger geworden. Internationale handel is tegenwoordig omvangrijker dan ooit en deze ontwikkelingen samen hebben ervoor gezorgd dat de economie zich uitstrekt over de hele wereld. Er zijn enorme stromen op gang gekomen van geld, goederen, diensten en mensen over alle delen van de wereld. Deze ontwikkeling wordt globalisering genoemd. De wereld is een global village: processen die zich vroeger alleen binnen een dorp afspeelden, vinden nu plaats over de hele wereld (Went, 1996).

Deze ontwikkeling heeft gevolgen voor de afzonderlijke economieën. Doordat gebieden eenvoudig te bereiken zijn en er veel handel plaatsvindt, is de natiestaat niet meer de belangrijkste eenheid in een economie. Er wordt niet alleen geconcurrereerd om schaarse goederen binnen een land, de concurrentie strekt zich in toenemende mate uit over de gehele wereld. Voor sommige mensen is dit een gunstige ontwikkeling omdat hun mogelijkheden groter worden, terwijl andere mensen te lijden hebben onder deze schaalvergroting. Dit zijn volgens de theorie van de globalisering de winnaars en de verliezers van globalisering (Betz, 1994).

Echter, het zijn niet alleen de economische omstandigheden die voor frustratie zorgen. Modernisering en rationalisering leiden tot nieuwe normen en waarden in een maatschappij. Zo is er bijvoorbeeld sprake van individualisering en ontkerkelijking (Ultee et al., 1996). De cultuur verandert en dit wordt volgens de globaliseringstheorie vooral door de verliezers als een groot probleem ervaren. Zij maken zich zorgen over de verandering van normen en waarden en proberen vast te houden aan oudere denkbeelden. Zij willen de modernisering in het geheel weer terugdraaien (Minkenberg, 2003).

De verliezers van de globalisering ervaren meer onzekerheid met betrekking tot bijvoorbeeld de arbeidsmarkt, omdat zij bang zijn door globalisering hun baan kwijt te raken. Deze onzekerheid kan een vruchtbare voedingsbodem zijn voor nativisme, omdat gevoelens van nativisme voornamelijk worden ontwikkeld door mensen die zich bedreigd voelen

(Mudde, 2007). De globaliseringstheorie stelt dat mensen die zich bedreigd voelen op zoek gaan naar een positieve identiteit. Het ontwikkelen van een sterke nationale identiteit ligt dan voor de hand, omdat de natiestaat een tegenwicht kan bieden aan globalisering. De gevoelens van frustratie, spanning en onzekerheid kunnen door radicaal rechtse partijen worden aangesproken om kiezers te winnen. Door veel nadruk te leggen op de natiestaat als belangrijkste uitgangspunt van identificatie, spreken zij mensen aan die zich bedreigd voelen. Bovendien zijn radicaal rechtse partijen vaak conservatief als het over normen en waarden gaat, waardoor de verliezers van globalisering zich nog meer aangesproken voelen (Betz, 1994). De sterke ontwikkeling van nationale identiteit is dus het mechanisme dat verklaart waarom globalisering en radicaal rechtse partijen theoretisch met elkaar samenhangen. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 1: Naarmate de nationale identiteit sterker is, zal men eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Wie zijn de verliezers van de globalisering? Volgens de theorie zijn de verliezers van modernisering en globalisering te vinden in alle landen en zij kenmerken zich doordat ze niet in staat zijn zich aan te passen aan vernieuwde omstandigheden. Modernisering vraagt om cultureel kapitaal, flexibiliteit en aanpassingsvermogen. Lager opgeleiden zijn verliezers van de globalisering, omdat zij vaak specifiek zijn opgeleid in één sector, waardoor hun aanpassingsvermogen aan de arbeidsmarkt beperkt is (Swank & Betz, 2003). Daarnaast is globalisering voor lager opgeleiden een grotere bedreiging dan voor hoger opgeleiden, enerzijds omdat migranten in eigen land met hen concurreren om dezelfde banen (Fennema & van der Brug, 2006); anderzijds omdat de banen die zij vervullen eerder verplaatst worden naar lagelonenlanden (Betz, 1994). Daarom verwachten wij het volgende:

Hypothese 2a: Naarmate men lager opgeleid is, heeft men een sterkere nationale identiteit en zal men eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Ook handarbeiders worden gezien als verliezers van globalisering. Onder invloed van globalisering heeft er in de Westerse wereld een verandering plaats gevonden van een industriële naar een post-industriële samenleving. Dit betekent dat de dienstensector een enorme groei kent die ten koste gaat van de industrie (Snel & Engbersen, 1999). Omdat de banen van handarbeiders mogelijk sneller verdwijnen dan die van andere mensen, hebben zij een grotere kans op werkloosheid. Hierdoor kunnen zij zich bedreigd voelen en als gevolg daarvan een sterkere nationale identiteit ontwikkelen. De hypothese die hierbij hoort luidt:

Hypothese 2b: Handarbeiders hebben een sterkere nationale identiteit en zullen daarom eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Ook actieve werklozen kunnen als verliezers van de globalisering beschouwd worden. Zij zijn niet in staat deel te nemen aan het arbeidsproces, terwijl ze wel op zoek zijn naar betaalde arbeid. Zij lijken niet in staat zich aan te passen aan de veranderende economie en kunnen zich bedreigd voelen door globalisering en moderniseringsprocessen. Daarnaast kunnen zij een negatieve houding ontwikkelen jegens migranten, omdat zij met hen concurreren om banen (Lubbers et al, 2002). Hypothese 2c is dan ook:

Hypothese 2c: Werklozen hebben een sterkere nationale identiteit en zullen daarom eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Volgens de globaliseringstheorie behoren zelfstandig ondernemers eveneens tot de verliezers van de globalisering. Zij hebben direct last van de toenemende concurrentie op de wereldmarkt. Door de opkomst van nieuwe media zoals het internet kunnen consumenten gemakkelijker prijzen vergelijken van verschillende producten. Vanwege de goede infrastructuur is het geen enkel probleem om producten uit het buitenland hierheen te halen. De concurrentie voor zelfstandig ondernemers is als gevolg van globalisering sterk toegenomen en ondernemers kunnen zich hierdoor bedreigd voelen (Swank & Betz, 2003). Daarom stellen wij als hypothese:

Hypothese 2d: Zelfstandig ondernemers hebben een sterkere nationale identiteit en zullen daarom eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Tot slot worden mannen gezien als verliezers van globalisering en modernisering. Uit eerder onderzoek is gebleken dat mannen vaker op radicaal rechtse partijen stemmen dan vrouwen (Betz, 1994, Gidengil et al, 2005). Wij gaan testen of dit verband verloopt via het mechanisme van nationale identiteit. Volgens de globaliseringstheorie stemmen mannen vaker op een radicaal rechtse partij vanwege hun andere arbeidsmarktpositie. Mannen en vrouwen zijn in andere sectoren actief. In de industrie, waar voornamelijk mannen werken, verdwijnen banen sneller dan bijvoorbeeld in de zorg, waar juist veel vrouwen werken. Doordat vrouwen in andere sectoren van de arbeidsmarkt actief zijn dan mannen, zullen vrouwen als gevolg van de globalisering minder economische onzekerheid ervaren dan mannen (Gidengil et al, 2005). Het zullen dan ook voornamelijk de mannen zijn die zich bedreigd voelen en een sterke nationale identiteit ontwikkelen. Hieruit volgt de hypothese:

Hypothese 2e: Mannen hebben een sterkere nationale identiteit en zullen daarom eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Een specifiek voorbeeld van globalisering waar Europese radicaal rechtse partijen zich tegen keren, is de uitbreiding van de Europese Unie (McLaren, 2002). Dit zie je bijvoorbeeld terug in het verkiezingsprogramma van de PVV, waarin de Europese Unie denigrerend 'die club uit

Brussel' wordt genoemd en waarin de PVV geld terug eist van de 'Europese bureaucraten' (PVV, 2010). Niet alleen de territoriale uitbreiding is hier van belang, maar ook de uitbreiding van rechten en bevoegdheden speelt een rol. Deze groeiende Europese samenwerking kan ook een gevoel van bedreiging teweegbrengen bij de inwoners van de verschillende natiestaten. In het voorgaande hebben we gesteld dat bedreiging zorgt voor meer steun voor radicaal rechtse partijen, omdat dit effect verloopt via nationale identiteit. De uitbreiding van de Europese Unie als specifieke vorm van globalisering zal dus, voornamelijk onder de verliezers van de globalisering en onder de mensen met een sterker gevoel voor nationale identiteit, een gevoel van bedreiging teweegbrengen. Hier kunnen radicaal rechtse partijen goed op inhaken, want zoals we eerder al stelden, leggen deze partijen een sterke nadruk op nationale identiteit en kunnen dus houvast bieden aan mensen die zich bedreigd voelen. Dit leidt tot de volgende hypothese:

Hypothese 3: Naarmate men een negatievere houding heeft jegens de Europese Unie, zal de nationale identiteit sterker zijn en zal men eerder geneigd zijn te stemmen op een radicaal rechtse partij.

5. Data en methoden

Data

Om onze hypothesen te testen gebruiken wij de dataset van de European Values Study (www.europeanvaluesstudy.eu). Dit is een survey met gegevens uit 47 Europese landen en wij gebruiken de meest recente surveyronde die afgenomen is in 2008 voor zowel Nederland als Frankrijk. De interviews zijn mondeling afgenomen door hiervoor opgeleide interviewers. De respondenten zijn verkregen door een gestratificeerde random steekproef te nemen van de volwassen populatie van het land. Als resultaat hiervan bevat de Nederlandse dataset 1554 respondenten, waarvan 45 procent mannen en 55 procent vrouwen. De respondenten zijn tussen de 18 en 95 jaar oud en de gemiddelde leeftijd in 2008 was 55 jaar. De Franse gegevens gaan over 3071 respondenten, waarvan 46 procent mannen en 54 procent vrouwen. De oudste respondent in de Franse dataset is 108 jaar oud, de jongste is 18. De gemiddelde leeftijd is 48 jaar. Aangezien wij kijken naar stemgedrag hebben we de mensen die aangaven niet te gaan stemmen als er morgen verkiezingen zouden zijn uit onze analyses gelaten. Ook respondenten die missende waarden hebben op andere variabelen die wij gebruiken in onze analyses zijn verwijderd. Zo komen wij uit op $N_1 = 1120$ voor Nederland en $N_2 = 2179$ voor Frankrijk.

Operationalisering

Afhankelijke variabele

Radicaal rechts stemmen. Voor het stemmen op een radicaal rechtse partij hebben wij op basis van de classificatie van Mudde (2007) een dummy-variabele aangemaakt. In Nederland hebben we de PVV en ToN als radicaal rechtse partijen gerekend. In Frankrijk zijn Front National en Mouvement National Républicain de radicaal rechtse partijen (Mudde, 2007). Wij hebben een variabele geconstrueerd aan de hand van de vragen: “Zou u stemmen als er morgen verkiezingen zouden zijn, en zo ja: op welke partij zou u stemmen?” De respondenten die aangaven dat ze niet zouden gaan stemmen, hebben wij buiten onze analyses gelaten (zie o.a. Lubbers et al., 2002). We willen immers kijken naar daadwerkelijk stemgedrag. Dit betekent dat we in Frankrijk 365 (11,9%) mensen uit onze analyses laten en in Nederland 184 (11,8%). Aan de respondenten die mee zouden doen aan verkiezingen werd gevraagd op welke partij zij zouden stemmen. Op basis van de antwoorden hebben wij een variabele aangemaakt die de radicaal rechtse stemmers onderscheidt van andersstemmenden. De respondenten die op een radicaal rechtse partij zouden stemmen kregen op deze variabele de waarde 1. De overige stemmers kregen de waarde 0.

Onafhankelijke variabelen

Nationale identiteit. Om deze variabele te meten hebben we de volgende vijf vragen gebruikt:

1. Hoe belangrijk vindt u het om geboren te zijn in uw land?
2. Hoe belangrijk vindt u het om de nationale politieke instituties van uw land te respecteren?
3. Hoe belangrijk vindt u het dat uw voorouders uit uw land komen?
4. Hoe belangrijk vindt u het om de taal van uw land te spreken?
5. Hoe belangrijk vindt u het om voor langere tijd in uw land geleefd te hebben?

De antwoordcategorieën die bij deze vragen horen zijn: onbelangrijk, een beetje onbelangrijk, een beetje belangrijk en belangrijk. Daarnaast werd de vraag gesteld: Hoe trots bent u om een Nederlands/Frans burger te zijn? De antwoordcategorieën op deze vraag waren: helemaal niet trots, niet echt trots, een beetje trots en trots. We hebben een schaal aangemaakt voor nationale identiteit waarbij respondenten die ten minste op drie van de zes vragen een antwoord hadden gegeven, werden meegenomen. Naarmate de score op deze schaal hoger is, is de nationale identiteit sterker. De Cronbach's alpha is voor Nederland 0,710 en voor Frankrijk 0,730. Dit betekent dat deze schaal betrouwbaar is.

Opleiding. In de European Values Study werd de vraag “Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?” gesteld en de antwoorden zijn ingedeeld aan de hand van de ISCED-schaal. Dit is een internationaal erkend meetinstrument, ontworpen door UNESCO om opleidingsniveau tussen landen te kunnen vergelijken (UNESCO, www.unesco.org). Voor onze analyses hebben wij drie dummyvariabelen aangemaakt, namelijk ‘laagopgeleid’, ‘midden opgeleid’ en ‘hoogopgeleid’. ‘Laagopgeleid’ is in onze analyses toegevoegd als de referentiecategorie.

Handarbeiders. Vervolgens hebben we een variabele ‘handarbeider’ aangemaakt. In de vragenlijst werd gevraagd: “Wat is de naam of de titel van uw huidige beroep?”. De antwoorden op deze vraag zijn ingedeeld volgens de ISCO88 code. Dit is een internationaal erkende schaal om beroepsstatus te categoriseren. Hiervan afgeleid is in de dataset van de European Values Study een EGP-11 categorisering gemaakt. Deze schaal is ontworpen door Erikson, Goldthorpe en Portocarero en kent elf categorieën die lopen van agrarisch medewerker tot de hogere managementklasse (Erikson, Goldthorpe & Portocarero, 1979). Wij hebben de agrarisch medewerkers en de ongeschoolde arbeiders tot de handarbeiders gerekend. Zij kregen dan ook op de variabele ‘handarbeider’ de waarde 1. Respondenten met andere beroepen kregen de waarde 0.

Werklozen en zelfstandig ondernemers. Om de beroepsstatus van de respondent te meten, hebben wij de volgende vraag gebruikt: “Verricht u momenteel betaalde arbeid? Kies de situatie die het beste bij u past”. Eén van de mogelijke antwoorden op de vraag was de keuze: actief werkloos. De respondenten die voor deze mogelijkheid gekozen hebben, kregen de waarde 1 op de dummy-variabele ‘werklozen’. Daarnaast hebben we een dummy-variabele aangemaakt voor ‘zelfstandig ondernemers’. Mensen die aangaven betaalde arbeid te verrichten, zowel fulltime als parttime, kregen de waarde 1 op de dummy-variabele ‘werkenden’. Deze categorie hebben wij in onze analyses als referentiecategorie gebruikt. Mensen die gepensioneerd, student, huisvrouw of gehandicapt zijn kwamen in de categorie ‘overig’ terecht.

Geslacht. Met betrekking tot het geslacht van de respondent hebben wij een variabele aangemaakt waarbij mannen de waarde 1 hebben gekregen en vrouwen de waarde 0.

Positieve houding jegens Europese Unie. Tot slot hebben we de houding ten opzichte van de Europese Unie gemeten aan de hand van vijf stellingen; namelijk:
Sommige mensen geven aan dat ze de opkomst van de Europese Unie zien als een bedreiging. Kunt u aangeven op een schaal van 1 (heel bang) tot 10 (niet bang) in hoeverre u persoonlijk bang bent:

1. Voor het verlies van sociale zekerheid
2. Voor het verlies van nationale identiteit en cultuur
3. Dat uw land steeds meer gaat betalen aan de Europese Unie
4. Voor machtsverlies van uw eigen land

5. Dat er minder werkgelegenheid ontstaat

Tot slot werd er gevraagd met betrekking tot de Europese Unie:

Kunt u aangeven hoe u tegenover de uitbreiding van de Europese Unie staat op een schaal van 1 (moet verder uitgebreid worden) tot 10 (is al te uitgebreid)?

Deze zes vragen hebben wij samengevoegd tot een schaal om de houding jegens de Europese Unie te meten, waarbij een lage score een negatieve houding weergeeft en een hoge score een positieve houding. Ook hierbij geldt dat alleen de mensen die op minimaal drie vragen een antwoord hadden gegeven, zijn meegenomen in de schaal. De betrouwbaarheid is goed, Cronbach's alpha is 0,834 voor Nederland en 0,824 voor Frankrijk.

Controlevariabelen

Leeftijd, religiositeit en urbanisering. In onze analyses worden leeftijd, religiositeit en urbanisering meegenomen als controlevariabelen. De variabele leeftijd is samengesteld door het geboortjaar van de respondent af te trekken van het jaar dat de survey werd afgenomen, in ons geval 2008. Religiositeit wordt gemeten aan de hand van de vraag: "Behoort u tot een religieuze groepering?" Dit is een dichotome variabele met 1 = ja en 0 = nee die wij direct mee kunnen nemen in onze analyses. Tot slot controleren we voor urbanisering. In de dataset zijn alle woonplaatsen van respondenten geclassificeerd naar aantal inwoners en de categorieën lopen van kleiner dan 2000 tot groter dan 500.000. Wij hebben deze categorieën hercodeerd tot vier dummy-variabelen. Plaatsen met minder dan 20.000 inwoners noemen wij een dorp, steden met 20.000 tot 100.000 inwoners hebben we als kleine stad geclassificeerd, steden met 100.000 tot 500.000 inwoners zijn middelgrote steden en steden met meer dan 500.000 inwoners hebben we grote steden genoemd.

De beschrijvende statistieken van de variabelen in onze analyses zijn weergegeven in tabel 1. Hierin worden gegevens over het bereik, het gemiddelde en de standaarddeviatie samengevat voor de afhankelijke, onafhankelijke en controlevariabelen. Dit geldt voor zowel Nederland als Frankrijk.

Methode

Voor onze analyses gebruiken wij logistische regressie omdat de afhankelijke variabele, het stemmen op een radicaal rechtse partij, dichotoom is. Logistische regressie biedt een model waarbij de waarschijnlijkheid van stemmen op een radicaal rechtse partij wordt afgezet tegen het niet stemmen op een radicaal rechtse partij. In dit model betekent een positieve, significante waarde van b dat de onafhankelijke variabele de waarschijnlijkheid van het stemmen op een radicaal rechtse partij vergroot. Als de waarde van een onafhankelijke

variabele negatief is en significant dan heeft die variabele een negatieve invloed op het stemmen op een radicaal rechtse partij.

Bovendien willen we toetsen of de effecten van enkele van onze hypothesen verlopen via nationale identiteit. Om dit te toetsen voegen we in model 1 alleen nationale identiteit toe als onafhankelijke variabele. In het tweede model voegen we de verliezers van de globalisering toe en verwijderen we de nationale identiteit. Het derde model combineert dan de verliezers van de globalisering met de nationale identiteit. Als de effecten uit het tweede model verdwijnen in model 3 kunnen we stellen dat de effecten via nationale identiteit verlopen.

In het laatste model voegen we de houding jegens de Europese Unie toe. Aan de hand van de resultaten uit het laatste model kunnen wij zien of de houding jegens de Europese Unie en de nationale identiteit elkaar aanvullen als verklaring voor radicaal rechts stemgedrag.

Table 1 - Beschrijvende statistieken van de afhankelijke, onafhankelijke en controle variabelen

Variabele	Nederland (N = 1120)			Frankrijk (N = 2179)		
	Bereik	Gemiddelde	Standard- deviatie	Bereik	Gemiddelde	Standard- deviatie
Radicaal rechts	0 - 1	0,110		0 - 1	0,059	
Nationale identiteit	1 - 4	2,911	0,413	1 - 4	3,004	0,528
Opleiding						
Laag opgeleid	0 - 1	0,080		0 - 1	0,167	
Midden opgeleid	0 - 1	0,563		0 - 1	0,521	
Hoog opgeleid	0 - 1	0,357		0 - 1	0,313	
Handarbeiders	0 - 1	0,103		0 - 1	0,185	
Zelfstandig ondernemers	0 - 1	0,077		0 - 1	0,032	
Actief werklozen	0 - 1	0,012		0 - 1	0,052	
Man	0 - 1	0,477		0 - 1	0,476	
Positieve houding t.o.v. EU	1 - 10	5,412	1,841	1 - 10	4,313	2,061
Leeftijd	18 - 95	54,403	16,710	18 - 108	49,793	17,730
Religiositeit	0 - 1	0,285		0 - 1	0,125	
Urbanisering						
Dorp	0 - 1	0,306		0 - 1	0,442	
Kleine stad	0 - 1	0,434		0 - 1	0,138	
Middelgrote stad	0 - 1	0,181		0 - 1	0,174	
Grote stad	0 - 1	0,079		0 - 1	0,246	

Bron: European Values Study (2008)

6. Resultaten

In deze paragraaf bespreken wij de resultaten van onze analyses. Wij hebben vier logistische regressie modellen gebruikt, de resultaten hiervan zijn te vinden in tabel 2 en 3. In model 1 kijken we welke invloed nationale identiteit heeft op het stemmen op een radicaal rechtse partij. We controleren voor leeftijd, religie en urbanisering, maar alle andere variabelen laten we in dit model achterwege. In model 2 is nationale identiteit uit de analyse gehaald en zijn de verliezers van de globalisering toegevoegd. Model 3 is een samenvoeging van model 1 en 2, zodat zowel het effect van nationale identiteit als dat van de verliezers van de globalisering naar voren komt. Om onze eerste hypothese te toetsen, gebruiken wij model 1 en voor de tweede hypothese gebruiken wij model 2 en 3. In model 4 is de houding jegens de Europese Unie bijgevoegd en dit model gebruiken we voor het toetsen van hypothese 3.

Onze eerste hypothese is: naarmate de nationale identiteit sterker is, zal men eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen. Deze hypothese kunnen we aan de hand van onze resultaten voor zowel Nederland als Frankrijk bevestigen. In tabel 2 en 3 zijn de resultaten van de logistische regressie weergegeven voor Nederland en Frankrijk. In model 1 vinden we een positief, significant effect van nationale identiteit op radicaal rechts stemgedrag. Iemand die één standaarddeviatie hoger scoort op de schaal van Nederlandse nationale identiteit, heeft een 32,6 procent hogere odds ($e^{1.146 \times 0.246}$) om op radicaal rechtse partijen te stemmen. Voor Frankrijk geldt dat iemand die één standaarddeviatie hoger scoort op de Franse schaal voor nationale identiteit, een 49,3 procent hogere odds ($e^{1.891 \times 0.212}$) heeft om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Daarmee kunnen we dus stellen dat hypothese 1 bevestigd wordt door onze resultaten in zowel Nederland als Frankrijk: nationale identiteit is van belang in het stemmen op een radicaal rechtse partij, wat in overeenstemming is met Mudde (2007).

Hypothese 2a stelt dat naarmate men lager opgeleid is, men een sterkere nationale identiteit zal hebben en men eerder geneigd zal zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen. In model 2 zien we dat er geen verschil is tussen lager opgeleiden en midden opgeleiden, dat geldt voor zowel Frankrijk als Nederland. Echter, we zien wel een negatief, significant verschil tussen lager opgeleiden en hoogopgeleiden. In vergelijking met hoger opgeleiden heeft een lager opgeleid iemand in Nederland een 35,5 procent hogere odds ($1 - e^{-1.037}$) om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Voor Frankrijk geven de resultaten eenzelfde beeld, in vergelijking met hoger opgeleiden hebben de laagopgeleiden daar een 37,3 procent hogere odds ($1 - e^{-0.985}$) om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Als wij nationale identiteit aan onze analyses toevoegen in model 3, is dit verband tussen laag en hoog opgeleiden niet meer significant. Dit ondersteunt onze hypothese dat het effect van opleiding via het mechanisme van nationale identiteit verloopt. Dit geldt alleen voor de

vergelijking tussen laag en hoog opgeleiden, omdat we in eerste instantie al geen bewijs hadden voor een verschil tussen laag en midden opgeleiden.

Hypothese 2b heeft betrekking op handarbeiders en hierin stellen wij dat handarbeiders een sterkere nationale identiteit zullen hebben en daardoor eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen. We vinden hiervoor onverwachte resultaten in Nederland. In model 2 vinden we geen bevestiging voor deze hypothese: er is geen significant positief effect op radicaal rechts stemgedrag. In model 3, als nationale identiteit toegevoegd wordt, wordt deze waarde wel significant en negatief. Dit is opmerkelijk omdat veel andere onderzoeken wel een positief effect vinden op radicaal rechts stemmen (Scheepers et al., 2002; Lubbers et al., 2002; Lubbers en Scheepers, 2002). In Frankrijk zijn de resultaten voor handarbeiders op radicaal rechtse partijen significant en positief. Een Franse handarbeider heeft een 55,4 procent hogere odds ($e^{0.441}$) dan andere Fransen om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Bij het toevoegen van nationale identiteit in model 3 verdwijnt dit effect en hieruit kunnen we afleiden dat de relatie tussen handarbeiders en radicaal rechts stemgedrag lijkt te verlopen via het mechanisme van nationale identiteit.

Met hypothese 2c verwachten we dat werklozen een sterkere nationale identiteit zullen hebben en daardoor eerder geneigd zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen. Hiervoor vinden wij in beide landen geen bewijs in onze resultaten.

Met betrekking tot zelfstandige ondernemers kunnen wij hypothese 2d gedeeltelijk bevestigen voor Nederland. In Nederland blijkt dat zelfstandig ondernemers een meer dan twee keer zo grote odds ($e^{0.804} = 2.234$) hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen. In model 3 blijft dit effect significant, wat betekent dat dit verband niet via nationale identiteit verloopt. Voor zelfstandig ondernemers in Frankrijk vinden wij echter geen bewijs dat zij vaker op een radicaal rechtse partij zouden stemmen. Het verband loopt in de voorspelde richting, maar is niet significant.

Dan komen we bij hypothese 2e, waarin gesteld wordt dat mannen een sterkere nationale identiteit zullen hebben en daardoor eerder geneigd zullen zijn op een radicaal rechtse partij te stemmen. Deze hypothese kunnen we bevestigen voor Nederland, want de resultaten zijn positief en significant in model 2, en dit verdwijnt als we in model 3 de nationale identiteit toevoegen. Nederlandse mannen hebben in model 2 een 51,7 procent hogere odds ($e^{0.417}$) om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Voor Frankrijk geldt wederom dat er geen bewijs gevonden wordt voor deze hypothese. Het verband is in beide modellen positief, hoewel kleiner dan in Nederland, en is in alle modellen niet significant.

Om onze derde hypothese te toetsen, hebben wij in model 4 de houding ten opzichte van de Europese Unie toegevoegd. Hierdoor veranderen verschillende effecten en de verklaarde variantie neemt sterk toe: in Nederland zien we een stijging van 15,3 naar 22,6 procent. In Frankrijk is het effect iets kleiner en neemt de verklaarde variantie toe van 13,7 naar 15,7

procent. Euroscepticisme is dus van belang in het stemmen op radicaal rechtse partijen. Hypothese 3 stelt dat naarmate de houding jegens de Europese Unie negatiever is, de nationale identiteit sterker zal zijn en men eerder geneigd zal zijn om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Voor deze hypothese vinden wij voor beide landen bewijs in onze resultaten, hoewel het verband in Nederland sterker lijkt te zijn dan in Frankrijk. In Nederland vinden we dat mensen met één standaarddeviatie lagere score op de houding jegens de Europese Unie een 4,2 procent hogere odds ($1 - e^{-0.399 \times 0.063}$) hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Voor Frankrijk is dit 4,6 procent ($1 - e^{-0.220 \times 0.057}$). Bij het toevoegen van de houding jegens de Europese Unie in model 4 zien we dat het effect wat nationale identiteit heeft iets kleiner lijkt te worden, maar wel significant blijft. Dit bevestigt ons vermoeden dat er een samenhang bestaat tussen de houding ten opzichte van de Europese Unie en de nationale identiteit. Ook dit geldt voor beide landen.

In alle drie de modellen hebben wij gecontroleerd voor leeftijd, religie en urbanisering. In Nederland speelt alleen religie een significante rol, waarbij religieuzen een kleinere kans hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Dit effect vinden we in alle vier de modellen. Leeftijd en urbanisering blijken geen belangrijke voorspellers van radicaal rechts stemgedrag. In Frankrijk blijkt leeftijd alleen in model 1 een significante rol te spelen: naarmate men ouder wordt heeft men in Frankrijk een grotere kans om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Religie is in alle modellen significant en het verband loopt daar in tegenovergestelde richting dan in Nederland: Religieuzen hebben daar een grotere kans om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Ook in Frankrijk speelde urbanisering geen rol bij het verklaren van stemgedrag.

Tabel 2 - Resultaten van logistische regressie op radicaal rechts stemmen in Nederland (N=1120).

	Model 1 (Nagelkerke's R ² = 0.095)		Model 2 (Nagelkerke's R ² = 0.122)		Model 3 (Nagelkerke's R ² = 0.153)		Model 4(Nagelkerke's R ² = 0.226)	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Nationale identiteit	1.146 **	0.246			1.109 **	0.261	0.744 **	0.277
Opleiding								
Laag opgeleid			Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Midden opgeleid			0.050	0.384	0.263	0.397	0.432	0.416
Hoog opgeleid			-1.037 *	0.437	-0.737	0.450	-0.250	0.473
Handarbeider			-0.760	0.398	-0.934 *	0.404	-0.961 *	0.412
Beroepsstatus								
Werkløos			0.708	0.710	0.713	0.723	0.394	0.731
Zelfstandig ondernemer			0.804 *	0.319	0.843 **	0.323	0.984 **	0.335
Werkenden			Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Overig			0.395	0.286	0.287	0.292	0.268	0.298
Man			0.417 *	0.206	0.377	0.208	0.519 *	0.215
Positieve houding jegens EU							-0.399 **	0.063
Leeftijd	-0.004	0.006	-0.008	0.008	-0.006	0.008	-0.007	0.008
Religiositeit	-1.535 **	0.321	-1.400 **	0.321	-1.501 **	0.325	-1.476 **	0.329
Urbanisering								
Dorp	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Kleine stad	-0.177	0.232	-0.142	0.235	-0.076	0.239	-0.103	0.247
Middelgrote stad	-0.369	0.307	-0.261	0.313	-0.158	0.317	-0.233	0.325
Grote stad	0.088	0.348	0.266	0.353	0.289	0.359	0.206	0.381

* p < 0,05

** p < 0,01

Ref = referentiecategorie

Bron: European Values Study (2008)

Tabel 3 - Resultaten van logistische regressie op radicaal rechts stemmen in Frankrijk (N=2179).

	Model 1 (Nagelkerke's R ² =0.122)		Model 2 (Nagelkerke's R ² = 0.040)		Model 3 (Nagelkerke's R ² = 0.137)		Model 4 (Nagelkerke's R ² =0.157)	
	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.	B	S.E.
Nationale identiteit	1.891 **	0.212			1.788 **	0.217	1.635 **	0.219
Opleiding								
Laag opgeleid			Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Midden opgeleid			-0.005	0.277	0.308	0.284	0.265	0.285
Hoog opgeleid			-0.985 **	0.367	-0.316	0.382	-0.191	0.383
Handarbeider			0.441 *	0.215	0.329	0.222	0.270	0.223
Beroepsstatus								
Werkloos			0.116	0.375	0.098	0.388	0.055	0.390
Zelfstandig ondernemer			0.361	0.492	0.406	0.511	0.291	0.517
Werkenden			Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Overig			-0.246	0.252	-0.300	0.257	-0.315	0.259
Man			-0.111	0.185	-0.173	0.190	-0.111	0.192
Positieve houding jegens EU							-0.220 **	0.057
Leeftijd	-0.014 **	0.005	-0.003	0.007	-0.008	0.007	-0.007	0.008
Religiositeit	0.567 *	0.255	0.529 *	0.249	0.623 *	0.258	0.667 *	0.261
Urbanisering								
Dorp	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref	Ref
Kleine stad	-0.058	0.290	-0.118	0.285	-0.059	0.294	-0.033	0.096
Middelgrote stad	-0.167	0.264	-0.010	0.260	-0.108	0.268	-0.104	0.270
Grote stad	-0.067	0.243	-0.069	0.243	0.032	0.248	0.084	0.251

* p < 0,05

** p < 0,01

Ref = referentiecategorie

Bron: European Values Study (2008)

7. Conclusie en discussie

In dit artikel hebben wij ons onderzoek beschreven waarin we gekeken hebben naar mogelijke verklaringen voor het stemmen op een radicaal rechtse partij. Hierbij hebben we de focus gelegd op de nationale identiteit en de houding ten opzichte van Europa als verklarende factoren voor stemgedrag. Om nationale identiteit als mechanisme in kaart te brengen, hebben we ook gekeken naar de verliezers van de globalisering en of zij, zoals de theorie voorspelt, ook daadwerkelijk een grotere kans hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen.

Aan de hand van de globaliseringstheorie hebben wij drie hypothesen opgesteld die wij getoetst hebben door middel van logistische regressie met gegevens van de European Values Study uit 2008. Wij deden dit voor Nederland en Frankrijk omdat daar radicaal rechtse partijen actief zijn en er sprake is van euroscepticisme.

De resultaten die uit de toetsing van onze eerste hypothese kwamen, laten zien dat de nationale identiteit een belangrijke rol speelt bij het verklaren van het stemmen op een radicaal rechtse partij. Zowel in Nederland als in Frankrijk was het een sterk en significant effect. Omdat wij in onze resultaten bewijs vinden voor het effect van nationale identiteit, kunnen we aannemen dat radicaal rechtse partijen succesvol zijn in het benadrukken van hun nativistische houding en daarmee mensen aanspreken die dezelfde nadruk leggen op nationale identiteit.

Onze resultaten van hypothese 2 laten zien dat lager opgeleiden in vergelijking met hoger opgeleiden een grotere kans hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen in zowel Nederland als Frankrijk. Dit verloopt via het mechanisme van nationale identiteit en dit ondersteunt de globaliseringstheorie. Voor de handarbeiders vinden we tegengestelde effecten. In Frankrijk gaat de theorie wel op maar in Nederland is het effect andersom en alleen als we nationale identiteit meenemen in onze analyses. Dit levert te weinig bewijs om onze hypothese aan te nemen. In Nederland vermoeden we dat handarbeiders over het algemeen minder nativistisch zijn dan de rest van de bevolking. Het is mogelijk dat handarbeiders hun belangen meer vertegenwoordigd vinden door andere politieke partijen.

Aan de hand van de globaliseringstheorie verwachtten wij dat werklozen een grotere kans zouden hebben om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Dit blijkt echter niet uit onze resultaten. Ook voor de werklozen is het mogelijk dat zij andere politieke partijen beter uitgerust vinden om hun belangen te vertegenwoordigen. Een andere mogelijkheid is dat zij verwachten snel weer aan het werk te kunnen en dat hun huidige beroepsstatus daarom geen invloed heeft op hun politieke voorkeur. De verwachting dat zelfstandig ondernemers vaker op een radicaal rechtse partij zouden stemmen, zien we alleen terug in Nederland. Voor Frankrijk vinden we geen bewijs dat deze groep vaker op een radicaal rechtse partij

stemt. We kunnen dus stellen dat zelfstandig ondernemers in Nederland zich meer bedreigd voelen door globalisering dan hun collega's in Frankrijk. Dit effect lijkt niet te verlopen via nationale identiteit, omdat de resultaten als we nationale identiteit toevoegen alleen maar significanter worden.

Met betrekking tot de mannen zien we een effect in Nederland: mannen stemmen vaker op een radicaal rechtse partij en dit effect verloopt via nationale identiteit. Dit is in overeenstemming met onze hypothese. In Frankrijk vinden we geen effect van geslacht op stemgedrag. Voor de mannen in Nederland kunnen we concluderen dat zij zich meer bedreigd voelen en zich daardoor sterker aangetrokken voelen tot het nativisme van radicaal rechts.

Naar aanleiding van deze resultaten moeten we concluderen dat de globaliseringstheorie met betrekking tot de winnaars en de verliezers niet onomstotelijk vast is komen te staan. We vinden wel resultaten die de theorie gedeeltelijk ondersteunen, dus er is ook geen bewijs om de theorie geheel te verwerpen. In Nederland gaat de theorie niet op voor werklozen en handarbeiders, maar wel voor laagopgeleiden, mannen en zelfstandig ondernemers. Voor Frankrijk vinden we minder bewijs: daar gaat de theorie alleen op voor laagopgeleiden en handarbeiders. Een reden hiervoor zou kunnen zijn dat de verschillen tussen beide landen redelijk groot zijn. Wellicht voelen mensen in Frankrijk zich minder snel bedreigd door globalisering omdat hun land bij de grotere landen van Europa hoort. Als klein land is de kans voor Nederland veel groter dat zij opgeslokt wordt door de globalisering en dat de stem van Nederland verloren gaat in het grotere geheel. De verschillen tussen de radicaal rechtse partijen in Frankrijk en Nederland zouden ook oorzaak kunnen zijn voor de ongelijke resultaten. Het lijkt erop dat verschillende groepen in de samenleving andere redenen hebben om op radicaal rechtse partijen te stemmen. Daarnaast zagen we dat religie in beide landen een significant effect heeft, maar dit verband is positief in Frankrijk en negatief in Nederland. Dit effect van religie zou een alternatieve verklaring kunnen bieden voor het succes van radicaal rechts en deze factor zou in vervolgonderzoek meegenomen kunnen worden. Tenslotte is het ook mogelijk dat de andere politieke partijen in beide landen verschillen, waardoor sommige groepen zich door niet radicaal rechtse partijen ook aangesproken kunnen voelen.

De houding jegens Europa blijkt een duidelijke oorzaak voor het stemmen op een radicaal rechtse partij. Naarmate men negatiever is over de Europese Unie, wordt de kans groter om op een radicaal rechtse partij te stemmen. Het effect in Nederland lijkt groter, de verklaarde variantie neemt met maar liefst zeven procent toe als we de houding jegens de Europese Unie toevoegen. Het effect in Frankrijk is iets kleiner maar ook duidelijk aanwezig, hier neemt de verklaarde variantie met twee procent toe. Wij kunnen concluderen dat

radicaal rechtse partijen profiteren van het euroscepticisme in Frankrijk en Nederland, maar tegelijkertijd blijft nationale identiteit een belangrijke predictor voor stemgedrag.

In deze studie hebben wij bekeken of nationale identiteit en de houding ten opzichte van Europa een rol spelen bij het verklaren van stemgedrag. Hierbij hebben wij nationale identiteit als intermediaire factor beschouwd met het idee dat mensen pas teruggrijpen op deze identiteit als ze zich bedreigd voelen. In deze situatie ontwikkelen mensen dus eerst een negatieve houding jegens Europa als reactie op globalisering en als gevolg daarvan ontstaat nativisme. Echter, het is ook mogelijk dat dit proces andersom plaatsvindt: mensen met een sterke nationale identiteit zullen minder positief tegenover globalisering staan en als gevolg daarvan euroscepticisme ontwikkelen. Naar aanleiding van de theorie hebben wij de eerste mogelijkheid aangenomen, maar in longitudinaal vervolgonderzoek kan wellicht gekeken worden of het proces ook de andere kant op loopt.

Wij hebben in dit onderzoek alleen Nederland en Frankrijk met elkaar vergeleken. Om beter uitspraken te kunnen doen over de gevonden verschillen is het aan te raden om meerdere landen te onderzoeken. Wellicht speelt de grootte van het land een rol, omdat grote landen zich beter kunnen handhaven in een proces van globalisering. Om te zien of mensen in kleine landen zich sterker bedreigd voelen door globalisering, lijkt het ons een goed idee om meerdere landen van verschillende grootte te onderzoeken. Bovendien is het wellicht interessant om een vergelijking te maken tussen landen waar globalisering verder gevorderd is en landen die minder geglobaliseerd zijn.

Daarnaast is het interessant om te kijken naar de verschillen tussen West- en Oost-Europa. Uit eerder onderzoek van Bustikova (2009) is gebleken dat euroscepticisme in Oost-Europa andere gronden heeft dan in West-Europa. Radicaal rechtse partijen in Oost-Europa keren zich tegen impopulaire maatregelen die nodig zijn voor toetreding tot de Europese Unie. In die specifieke gevallen spelen dus andere mechanismen een rol. Dit verschil in mechanisme biedt een goed aanknopingspunt voor nieuw onderzoek naar radicaal rechtse partijen. Dan kan duidelijk worden welke rol nationale identiteit en houding jegens Europa spelen bij stemgedrag in Oost-Europese landen. In ons onderzoek is in ieder geval naar voren gekomen dat de houding jegens de Europese Unie een erg belangrijke factor is. Het lijkt ons dan ook zeer nuttig om hier meer onderzoek naar te doen. Eventueel kan in vervolgonderzoek ook gekeken worden naar andere verklaringen voor het verband tussen houding jegens de Europese Unie en radicaal rechts stemgedrag. Het is mogelijk dat bijvoorbeeld economische redenen een rol spelen bij euroscepticisme: wellicht zijn burgers uit landen met een sterke economie niet bereid om economisch zwakkere landen te ondersteunen. Aangezien globalisering een groeiende invloed heeft op het dagelijks leven van burgers in alle Europese landen, zal er ongetwijfeld meer aandacht komen voor

onderzoek naar dit fenomeen.

Literatuur:

- Arendt, H. (1951). *The origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt Brace.
- Betz, HG. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. London: MacMillan.
- Bustikova, L. (2009). The extreme right in Eastern Europe: EU accession and the quality of governance. *Journal of Contemporary European Studies*. 17(2), 223-239.
- Conseil Constitutionnel: www.conseil-constitutionnel.fr, geraadpleegd op 9-03-2011.
- Durkheim, E. (1897). *Le suicide*. Paris: Alcan.
- Erikson, R., Goldthorp, J.H., Portocarero, L. (1979). Intergenerational class mobility in three Western European societies: England, France and Sweden. *British Journal of Sociology*. 30. 415-451.
- European Values Studies: www.europeanvaluesstudies.eu, geraadpleegd op 01-03-2011.
perspectief. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Fennema, M. (2010). *Geert Wilders: Tvenaarsleerling*. Amsterdam: Prometheus/Bert Bakker.
- Fennema, M., van der Brug, W. (2006). Nederlandse anti-immigratiepartijen in perspectief. In: Tubergen, F. & Maas, I. (2006). *Allochtonen in Nederland in Internationaal perspectief*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Front National: www.frontnational.fr, geraadpleegd op 09-03-2011.
- Gidengil, E., Hennigar, M., Blais, A., Neviite, N. (2005). Explaining the gender gap in support for the new right: the case of Canada. *Comparative political studies*. 38(10), 1171-1195.
- Husbands, C. (1991). The support for the Front National: analyses and findings. *Ethnic and Racial Studies*. 14(3), 382-416.
- Kiesraad. www.kiesraad.nl, geraadpleegd op 09-03-2011.
- Koopmans, R., Muis, J. C. (2009). The rise of right-wing populist Pim Fortuyn in the Netherlands: A discursive opportunity approach. *European Journal of Political Research* 48, 642-664.
- Lubbers, M. (2008). Regarding the Dutch 'Nee' to the European constitution: A test of identity, utilitarian and political approaches to voting 'No'. *European Union Politics*, 9(1), 59-86.
- Lubbers, M., Gijsberts, M., Scheepers, P. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*. 41(3), 345-378.
- Lubbers, M., Scheepers, P. (2000). Individual and contextual characteristics of the German extreme-right vote in the 1990s: a test of complementary theories. *European Journal of Political Research*. 38, 63-94.
- Lubbers, M., Scheepers, P. (2002). French Front National voting: a micro and macro perspective. *Ethnic and Racial Studies*. 25, 120-149.
- Lubbers, M., Scheepers, P. (2010). Divergent trends of euroscepticism in countries and regions of the European Union. *European Journal of Political Research*. 49: 787-817.
- McLaren, L. M. (2002). Public support for the European Union: cost/ benefit analysis or perceived cultural threat? *The Journal of Politics*. 64(2): 551-566.
- Minkenberg, M. (2003). The West European radical right as a collective actor: Modeling the impact of cultural and structural variables on party formation and movement mobilization. *Comparative European Politics* 1(2): 149-170.
- Mouvement national republicain. www.m-n-r.fr, geraadpleegd op 09-03-2011.
- Mudde, C. (2007). *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NOS (2002). Dossier: Pim Fortuyn, 10-05-2002. www.nos.nl, geraadpleegd op 21-05-2011.
- Olzak, S. (1992). *The dynamics of ethnic competition and conflict*. Stanford University Press, Calif.
- Parlementair Documentatie Centrum: www.parlement.com, geraadpleegd op 08-03-2011.
- Rydgren, J. (2007). The sociology of the radical right. *Annual Review of Sociology*. 33, 241-262.
- Rydgren, J. (2010). Radical right-wing populism in Denmark and Sweden: explaining party system change and stability. *SAIS Review*. 30(1): 57-71.

- Scheepers, P., Gijsberts, M., Coenders, M. (2002). Ethnic Exclusionism in European Countries. Public Opposition to Civil Rights for Legal Migrants as a Response to Perceived Ethnic Threat. *European Sociological Review*. 18, 17-34.
- Snel, E., Engbersen, G. (1999). Openheid en geslotenheid van de Nederlandse verzorgingsstaat. Over oude en nieuwe vormen van sociale ongelijkheid. In: R. van der Veen en W. Trommel. *De herverdeelde samenleving. Ontwikkeling en herziening van de Nederlandse verzorgingsstaat*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 261-290.
- Swank, D., Betz, HG. (2003). Globalization, the welfare state and right-wing populism in Western Europe. *Socio-Economic Review*. 1(2): 215-245.
- Synovate: www.synovate.nl, geraadpleegd op 08-03-2011.
- Tweede Kamer der Staten Generaal (2010). *Het belang van de EU in Nederland*. http://www.tweedekamer.nl/hoe_werkt_het/tweede_kamer_en_europa/belangEU/index.jsp, geraadpleegd op 12-01-2011.
- Ultee, W., Arts, W., Flap, H. (1996). *Sociologie: vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- UMP (jaartal onbekend). Les nouveaux statuts de l'ump op www.lemouvementpopulaire.fr, geraadpleegd op 09-03-2011.
- UNESCO. www.unesco.org, geraadpleegd op 24-03-2011.
- Verkiezingsprogramma PVV (2010). : *De agenda van hoop en optimisme. Een tijd om te kiezen: PVV 2010-2015*.
- Wansink, H. (2004). *De erfenis van Fortuyn. De Nederlandse democratie na de opstand van de kiezers*. Amsterdam: Meulenhof.
- Went, R. (1996) *Grenzen aan de globalisering?* Amsterdam: uitgeverij het Spinhuis.